

[Mr. Speaker]

know that this last paragraph was there. I would not have allowed this last paragraph. The only thing I can do is this; there are two courses open for me. (*Interruptions*) I will give my ruling. But before that, I will hear the Minister.

THE MINISTER OF INFORMATION AND BROADCASTING (Shri L. K. ADVANI): You have yourself said, Sir, that if the statement had been carefully gone into, the implications of it would have been obvious and it might not have been permitted to be raised under this rule. Now that it has been permitted—he had given notice in writing and the whole statement had been given to you—and with your permission he has raised it in the House and it has gone on record, all that I can say on behalf of the Government is that the Defence Minister has communicated his readiness to make a statement on that basis.

MR. SPEAKER: That is all right.

Now, we go on to the legislative work....

SHRI MOHD. SHAFI QURESHI
rose—

MR. SPEAKER: I thought you were not here. I had called your name. All right.

(iii) REPORTED, RECENT COMMUNAL
CLASHES IN SAMBHAR

श्री मोहम्मद शफी कुरेशी (अनन्तनाग) :
सम्बल, मुरादाबाद में जो हालिया फसादात हुए हैं, फिरकादाराना उन पर मैं अपने खेद और दुख का इज़हार करता हूँ। सम्बल में जो कुछ हुआ है वह बहुत ही मीरियस मामला है और मैं समझता हूँ कि तमाम हमारे मेम्बर उस तरफ के और इस तरफ के इस मामले पर गौर करेंगे।

मामला बिल्कुल मामूली नौइयत का था। होली के रोज़ एक लोकल कालेज में लड़कों ने वहाँ पर कुछ टाइल कुछ लड़कों को, कुछ उस्तादों को दिये। इस पर कुछ लड़कों ने ऐतराज किया और मामले को इस तरह से सुलझा लिया गया कि टाइल देने वालों ने प्रिसिपल साहब से और उन लड़कों और लड़कियों से माफी मांग ली जिनको टाइल दिये गये थे। लेकिन बदकिस्मती यह है कि उत्तर प्रदेश में लोकल बाडीज़ को जो काम कर रही थीं, सस्पेंड किया गया है। इसको लेकर वहाँ पर एक मुजाहिदा हो रहा था और उसमें काफी लोग जमा थे। एक एम०एल०ए० वहाँ पर जिन्होंने इलैक्शन कंटेस्ट किया था... (व्यवधान)... मुझे अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि मैं मुरादाबाद सम्बल की बात कर रहा हूँ और यहाँ पर बागड़ी और राम धन का झगड़ा हो रहा है। कौन सा ज़रूरी है. (व्यवधान)

अध्यक्ष महोदय, सम्बल की आबादी 1 लाख 25 हजार है। पूरे सम्बल में फायर ब्रिगेड का कोई इंतज़ाम नहीं है। वहाँ पर एक पुलिस चौकी है जिस पर 60 आदमी तैनात किये गये हैं। 28 मार्च को जो कालेज में थोड़ी सी बात पर एक मामूली झगड़ा हुआ था जो साम्प्रदायिक नहीं था, फिरकादाराना नहीं था और इस बात पर था कि कालेज के लड़कों ने कुछ टाइल दिये थे और उसको लेकर हुआ था। इसको देखते हुए वहाँ की गवर्नमेंट को चाहिए था कि चौकसी रहती क्योंकि सम्बल में इसके पहले 1976 में एक फसाद हुआ था।

[شری محمد شفیع قریشی (انٹ)

ناگ) : سمنہل-مرادا باد میں جو حالہ فسادات ہوئے ہیں - فرقہ دارانہ ان پر میں اپنے کہید اور دکھ کا اظہار کرتا ہوں - سمنہل میں جو کچھ ہوا ہے وہ بہت ہی سیریس معاملہ ہے - اور میں سمجھتا ہوں کہ تمام ہمارے ممبر اس طرف اور اس طرف کے اس معاملے پر فور کریلگے -

معاملہ بالکل معمولی نوعیت کا تھا - ہولی کے روز ایک لوکل کالج میں لوگوں نے وہاں پر کچھ ٹائٹل کچھ لوگوں کو کچھ استادن کو دئے - اس پر کچھ لوگوں نے اعتراض کیا اور معاملے کو اس طرح سے سلجھا دیا گیا کہ ٹائٹل دیلے والوں نے پرنسپل صاحب سے اور ان لوگوں اور لڑکیوں سے مافی مانگ لی جن کو ٹائٹل دئے گئے تھے - لیکن بدقسمتی یہ ہے کہ ان پرنسپل میں لوکل باڈیز کو جو کام کر رہی تھیں ، سسپنڈ کیا گیا ہے - اس کو لے کر وہاں پر ایک مظاہرہ ہو رہا تھا - اور اس میں کافی لوگ جمع تھے - ایک ایم - ایل - اے - وہاں پر جنہوں نے الیکشن کمنٹریسٹ کیا تھا - مجھے افسوس کے ساتھ کہنا پڑتا ہے - کہ میں مراد آباد سمنہل کی بات کر رہا ہوں - اور یہاں پر باکزی اور رام دھن کا جھگڑا ہو رہا ہے - کونسا ضروری ہے -

ادھکس مہودے سمنہل کی آبادی ایک لاکھ پچیس ہزار ہے - پورے سمنہل میں فائر برکف کا کوئی انتظام نہیں ہے - وہاں پر ایک پولس چوکی ہے - جس پر ۶۰ آدمی تعینات کئے ہوئے ہیں - ۲۸ مارچ کو جو کالج میں تھوڑی سی بات پر ایک

معمولی جھگڑا ہوا تھا - جو سامہود ایک نہیں تھا - فرقہ دارانہ نہیں تھا - اور اس بات پر تھا کہ کالج میں لوگوں نے کچھ ٹائٹل دئے تھے - اور اس کو لے کر ہوا تھا - اس کو دیکھتے ہوئے وہاں کی گورنمینٹ کو چاہئے تھا - کہ چوکلی دھتی کیونکہ سمنہل میں اس سے پہلے ۱۹۷۶ میں ایک فساد ہوا تھا -]

श्री विजय कुमार मल्होत्रा (दक्षिण दिल्ली) : आप इनको एलाऊ कर रहे हैं। पहले यहां से इस पर कुछ कहने की कोशिश की गई है और उनको आपने मना कर दिया था (व्यवधान)। आपने पहले कहा कि सम्भल के बारे में कोई चीज एलाऊ नहीं कर रहा हूँ।

MR. SPEAKER: I am merely allowing this under Rule 377. As for other matters, we are considering them.

SHRI KANWAR LAL GUPTA: The Lady Member from that constituency wanted to say something. She may be a back-bencher, but she represents that constituency. She wanted to say something but she was not allowed. She should have been allowed. (Interruptions)

MR. SPEAKER: She has not given notice. (Interruptions)

SHRI KANWAR LAL GUPTA: The Member concerned should have been allowed but you have not allowed her.

MR. SPEAKER: You cannot have one rule for yourself and other rules for others. She has not given any notice under Rule 377 or any other notice. You are interfering every time. (Interruptions)

श्री नाथू सिंह (बौस.) : अध्यक्ष जी, मेरा व्यवस्था का प्रश्न है। आपने जब यह तय कर दिया था, इस बारे में माननीय

[श्री नाथू सिंह]

ज्योतिर्मय बसु ने जब पूछा था दो जिलों के बारे में, तो आपने व्यवस्था दी थी. . .

MR. SPEAKER Please sit down. After all, proceedings have to go on.

श्री राम विलास पासवान (हाजीपुर) :

मेरा व्यवस्था का प्रश्न है। आपको मालूम होगा कि तीन दिन से लगातार हैदराबाद कांड के बारे में काल अटेंशन देते आये हैं, अभी तक आपके द्वारा उस पर विचार नहीं किया गया है। सम्भल कांड के ऊपर भी दिया गया है। अब यदि नियम 377 के अन्तर्गत आप इजाजत देते हैं तो मामला इतना हल्का होता चला जायेगा कि उसका महत्व ही समाप्त हो जायेगा। तो कैसे काम चलेगा ?

MR. SPEAKER: That is not a point of order.

श्री नाथू सिंह : जब आप व्यवस्था दे चुके हैं 184 में तब कैसे यह. . .

MR. SPEAKER: There is no point of order. I have allowed a statement under Rule 377 and it shall be done. (Interruptions).

SHRI UGRASEN (Deoria): I am on a point of order. You have to give us your ruling—not Shri Saugata Roy. यह कल के छोकरे हैं, क्या रूलिंग देंगे।

SHRI L. K. ADVANI: The Member has been allowed by the Speaker under Rule 377 to raise this point.

SHRI A. K. ROY (Dhanbad): Mr. Speaker, Sir, you invited Shri Ugresen to speak on the Demands for Grants of the Ministry of Information and Broadcasting. After that without any reference to him and whether the permission given to him to speak has been withdrawn and that he should sit down, he remains standing and you call another hon. Member. My point of order is whether after inviting an hon. Member to speak on a particular subject, the permission given to him would be unceremoniously withdrawn and other Members can interject. . . . (Interruptions)

(Interruptions)

MR. SPEAKER: Shri Qureshi had been permitted earlier to make a statement under Rule 377, but Shri Qureshi was not there at that time. Thereafter there was some discussion and I called Shri Ugresen. Before Shri Ugresen could begin his speech, Shri Qureshi came and I thought, an opportunity should be given to him.

Some hon. Members rose—(Interruptions)

SHRI KANWAR LAL GUPTA: Once a Member is absent, you have called another Member. If the Member who was absent comes, can the Speaker allow him to make his statement under Rule 377? He was absent when he was called.

MR. SPEAKER: There is no rule either for or against it.

Mr. Qureshi.

श्री मोहम्मद शफी कुरेशी : अध्यक्ष महोदय, 28 मार्च को जो सम्भल में वाकया हुआ, अगर उस वक्त सरकार ने उसकी पूरी तरह जांच की होती तो 29 मार्च और उसके बाद जो वहां वाकया हुआ, वह नहीं होता। वाकया बहुत ही अफसोसनाक है और हम तमाम लोगों को जो आज यहां बैठे हैं, इसको संजीदगी से देखना चाहिये।

मैं किसी शख्स पर इलजाम नहीं लगाना चाहता, लेकिन मुझे ताज्जुब इस बात का है कि जब भी कोई मामला इस किस्म की नौएयित का उठाया जाता है तो खास तबके, खास पार्टी के लोगों को बड़ा दुःख होता है, क्योंकि वह इस मुल्क में फ़िरके-दाराना फ़िसाद कराने पर तुले हुए हैं। मैं उनका नाम नहीं लेना चाहता, लेकिन अगर वह खुद ही भड़क उठें, तो खुद ही पहचाने जाते हैं।

29 मार्च को जो वाकया वहां हुआ, मैं तो कहता हूँ कि फायर ब्रिगेड मीके पर नहीं था, वह मुरादाबाद में था। साढ़े 9 बजे वहां दंगा-फ़िसाद शुरू हुआ और 4 बजे तक जारी रहा। गुंडों, लफंगों, लोफरों और

بدमाशوں کو खुली छूٹ دی جاتی ہے کہ وہ غریب کسانوں کو وہاں پر لٹے۔

میں اسکی فیرکےدارانا اہمیت میں نہیں جاتا، لیکن میں افسوس اس بات کا ہے کہ لا آڈ آرڈر کی جو مشینری وہاں پر ہے، وہ بالکل پیرالائز ہو چکی ہے۔ سارے یو۔پی۔ میں آج ایک کسٹم کا ماہل فیلڈ ہوا ہے کہ وہاں پر خاص طور پر جو ماڈنریٹیز ہیں، وہ اپنے آپکو گھر-مہکڑ مہسوس کرتی ہیں۔

میں افسوس اس بات کا ہے کہ دہلی میں کچھ ایسے اہلکار ہیں، خاص اہلیوں کے اہلکار، جو اس آگ کو اور بڑکانا چاہتے ہیں۔ وہاں کی سرکار نے کہا کہ 17 اہلی مرے ہیں، میرے ساتھی تھے، جنتا پارٹی کے کچھ لوگ تھے، انکے سامنے بھی وہاں کی سرکار نے، وہاں کے لوگوں نے کہا کہ ابھی تک 17 لاشیں برآمد ہوئی ہیں، لیکن دہلی کا ایک گھر-جیمہدار اہلکار یہ کہتا ہے کہ 100 اہلیوں کی لاشیں نکلنے ہیں اور 300 اہلی مارے گئے ہیں اور خاص طور پر وہ اسکی جیمہداری لانا چاہتا ہے۔

میں ہکومت-ا-ہندوستان کے ہوم مینسٹر سے یہ کہنا چاہتا ہوں کہ وہ ایسے اہلکاروں کو لگام دیں، کیونکہ وہ سارے ملک میں آگ لگانا چاہتے ہیں۔ میرا متالبا یہ ہے کہ سمبل میں جو واقعہ ہوا ہے، وہ افسوسناک اور شرمناک ہے، اسکی اہلکاروں کی جانچ کی جائے۔

SHRI KANWAR LAL GUPTA: We agree.

آئی موہمد شفیق کوریشی : دوسری بات میں یہ کہتا ہوں کہ سمبل میں جو واقعہ ہوا ہے، اس کے آس پاس کے علاقے موراواہا، امروہا میں جو لوگوں کو لائسنس اور ہتھیار دیے گئے ہیں، وہ لائسنس منسوخ کیے جانے چاہیے اور جو نان-لائسنسڈ آرمس وہاں پر ہیں، انکو فوراً دستاویز کرنا چاہیے، ضبط کرنا چاہیے۔ تمام علاقے میں

لا آڈ آرڈر مشینری کو منسوخ کرنا چاہیے اور جہاں پر بھی کوئی بھی اہلی کتنا ہی بڑا کیوں نہ ہو اور چاہے کسی فیرکے سے تعلق رکھتا ہو، اگر وہ اس فیرکےدارانا فساد کو ہوا دینا چاہتا ہو تو ہکومت کو اسے سزا دینی چاہیے۔

[شری محمد شفیق کوریشی: ادھیکیں]

مہرے - ۲۸ مارچ کو جو سمبل میں واقعہ ہوا - اگر اس وقت سرکار نے اس کی پوری طرح جانچ کی ہوتی - تو ۲۹ مارچ اور اس کے بعد جو وہاں واقعہ ہوا وہ نہیں ہوتا - واقعہ بہت ہی افسوسناک ہے اور ہم تمام لوگوں کو جو آج یہاں بیٹھے ہیں اس کو سنجیدگی سے دیکھنا ہے۔

میں کسی شخص پر الزام نہیں لگانا چاہتا - لیکن مجھے تعجب اس بات کا ہے کہ جب بھی کوئی معاملہ اس قسم کی ذہانت کا اظہار کرتا ہے تو خاص طبقے اور خاص پارٹی کے لوگوں کو برا دکھ ہوتا ہے کہونکہ وہ اس ملک میں فرقہ دارانہ فساد کروانے کے لئے تھے ہوئے ہیں - میں ان کا نام نہیں لینا چاہتا لیکن اگر وہ خود ہی بڑے اہلکار تو خود ہی پہچانے جاتے ہیں -

۲۹ مارچ کو جو واقعہ ہوا: تو کہتا ہوں کہ فائرنگ ہوگئی موقوفہ پر نہیں تھا - وہ مراد آباد میں تھا ساڑھے نو بجے وہاں دن کے فسادات شروع ہوئے اور چار بجے تک جاری رہے - گندے، لٹکے، لوٹروں اور بد معاشوں کو کھلی چھٹی دی جاتی ہے کہ وہ فریب کسانوں کو وہاں پر لوتیں -

میں اس کی فرقہ دارانہ اہمیت میں نہیں جانا چاہتا ہوں لیکن

[شری محمد شفیع قریشی]

مجھے افسوس اس بات کا ہے کہ لا اینڈ آرڈر کی جو مشینری وہاں پر ہے وہ بالکل پھیلاؤ ہو چکی ہے۔ سارے یو۔ پی میں آج اس قسم کا ماحول پھیلا ہوا ہے کہ وہاں پر خاص طور سے جو مائیکروٹیز ہیں وہ اپنے آپ کو غیر محفوظ محسوس کرتے ہیں۔ مجھے افسوس اس بات کا ہے کہ

دلی میں کچھ ایسے اخبارات ہیں خاص آدمیوں کے اخبارات جو اس آگ کو اور بھڑکانا چاہتے ہیں وہاں کی سرکار نے کہا کہ ۱۷ آدمی مرے ہیں۔ مہرے ساتھی چلتا پارٹی کے لوگ تھے۔ ان کے سامنے بھی وہاں کی سرکار نے وہاں کے لوگوں نے کہا کہ ابھی تک ۱۷ لاشیں برآمد ہوئی ہیں۔ لیکن دلی کا ایک غہر زمے دار اخبار یہ کہتا ہے کہ سو آدمیوں کی لاشیں نکلی ہیں اور ۳۰۰ آدمی مارے گئے ہیں۔ اور خاص طبقے پر وہ اس کی ذمہ داری لانا چاہتا ہے۔

میں حکومت ہندوستان کے ہوم منسٹر سے کہنا چاہتا ہوں کہ وہ ایسے زبان درازوں کو لکام دیں۔ کیونکہ وہ سارے ملک میں آگ لگانا چاہتے ہیں۔ میرا مطالبہ یہ ہے کہ سلیپل میں جو واقعہ ہوا ہے وہ افسوس ناک اور شرمناک ہے، اس کی عدالتی جانچ کی جائے۔

SHRI KANWAR LAL GUPTA:
We agree

شری محمد شفیع قریشی: دوسری

بات میں کہتا ہوں کہ سلیپل میں جو واقعہ ہوا ہے اس کے اس پاس کے علاقے مراد آباد اور امرہہ میں جن لوگوں کو لائسنس اور ہتھیار دئے

گئے ہیں وہ لائسنس منسوخ کئے جانے چاہئے اور جو نان لائسنس آرم وہاں پر ہیں۔ ان کو فوراً دستہ باند کرنا چاہئے۔

تمام علاقوں میں لا اینڈ آرڈر مشینری کو مضبوط کرنا چاہئے اور جہاں پر کوئی پور بھی کٹتا ہی ہوا کہوں نہ ہو اور چاہے کسی فرقے سے تعلق رکھتا ہو اگر وہ اس فرقہ دارانہ فساد کو ہوا دینا چاہتا ہو تو حکومت کو اسے سزا دینی چاہئے۔]

SHRI KANWAR LAL GUPTA: We support your demand for a judicial inquiry.

श्री युव राज (कटिहार): मेरा प्वाइंट आफ़ आर्डर है। जब कुरैशी साहब यह बयान दे रहे थे तो उन्होंने इस बात की ओर इशारा किया कि जब हम यह प्रश्न उठाना चाहते हैं तो कुछ पार्टी ऐसी हैं कि जो दंगा फ़साद कराना चाहती हैं, मैं समझता हूँ यह बिल्कुल नामुनासिब बात है और इसको प्रोसीडिंग्स से निकाल देना चाहिये।

(व्यवधान)

MR. SPEAKER: The hon. Minister. (Interruptions)**

MR. SPEAKER: Do not record anything (Interruptions) If any reference to any and Party is made, it will be deleted (Interruptions) The cross-fire will be deleted.

The Minister wanted to say something.

THE MINISTER OF STATE IN THE MINISTRY OF HOME AFFAIRS (SHRI S. D. PATIL): The matter raised by the hon. Member, Shri Mohd Shafi Qureshi strictly relates to the State Government. It is not with us. However ... (Interruptions)

SHRI K. LAKKAPPA (Tumkur): What is this? What is the fun in raising this matter then?

SHRI S. D. PATIL: However, if he had given notice earlier to the Ministry concerned, we could have collected

some information for the information of the hon. House. But, since he has not given any prior intimation in advance, it is not possible for us to collect any information.

MR. SPEAKER: This is under Rule 377.

THE MINISTER OF INFORMATION AND BROADCASTING (SHRI L. K. ADVANI): Once again this only underscores the need that where permission has been granted by the Speaker to raise an issue under Rule 377, if the government is informed about it, maybe the government would be in a position to enlighten. It may not be obligatory for the government to reply, but, if the government has something to say, it can avail of it. Otherwise very often it becomes a forum for making allegations which are not controverted.

MR. SPEAKER: I may tell you one thing. We give the information to the Minister for Parliamentary Affairs but the time may not be sufficient for him to collect the information because we get it just before 11 O'clock. We select out of the notices just before 11 O'clock and immediately the information is given to the Minister for Parliamentary Affairs....

SHRI L. K. ADVANI: My submission is that it is true that till now the notice might have been given only to the Minister for Parliamentary Affairs, but, if it is possible for us....

MR. SPEAKER: That may not be possible.

श्री विजय कुमार मल्होत्रा (दक्षिण दिल्ली) : मैं यह कह रहा हूँ कि आनरेबल मेम्बर ने यह साबित करने की कोशिश की है कि जैसे यू०पी० में माइनारिटीज के ऊपर बड़ा भारी अत्याचार हुआ है जब कि वहाँ माइनारिटी कम्यूनिटी का एक भी आदमी नहीं मरा है (व्यवधान)*

एक भी माइनारिटी कम्यूनिटी का आदमी वहाँ नहीं मारा गया है, सब मेजरिटी कम्यूनिटी के मारे गये हैं। (व्यवधान)*

MR. SPEAKER: Please do not record. For your satisfaction, I may tell you that I have removed it.

(Interruptions)*

MR. SPEAKER: Do not record anything.

We shall now take up further consideration of the Demands for Grants in respect of the Ministry of Information & Broadcasting.

Shri Ugrasen.

श्री उग्रसैन (देवरिया) : माननीय अध्यक्ष महोदय, मैं आपकी आज्ञा से सूचना और प्रसारण मंत्री ने जो अनुदान रखा है उसका समर्थन करते हुए अपने कुछ सुझाव देना चाहता हूँ।

SHRI G. M. BANATWALLA (Pon-nani): On a point of order.

MR. SPEAKER: We have just started the legislative work.

SHRI G. M. BANATWALLA: I have never asserted. When I rise to make a point of order, I request you that a few minutes may be given.

MR. SPEAKER: What is the point of order?

SHRI G. M. BANATWALLA: My point of order is very clear. After the point was raised by Shri Mohd. Shafi Qureshi under 377 the hon. Minister got up to give reply. In his reply he has said—had he got notice earlier he would have made certain clarification statement here.

My point of order is this—under 377 the matter has now been placed. The hon. Minister has said that there was lack of notice earlier for him to make a full statement. While I support what Shri Mohd. Shafi Qureshi had said, I have to point out that this is a very important thing. Now the Government is seized of the entire matter. The reply given is incomplete. Therefore, direction should be given by you to see that a complete reply is given to the matter under 377.

I fully and completely agree with Shri Qureshi. Because the reply is not complete, therefore, a direction must come from you to the hon. minister asking him to give a complete reply.

श्री विजय कुमार मल्होत्रा :
I support him.

*Not recorded.

[श्री विजय कुमार मलहोत्रा]

मिनिस्टर की तरफ से पूरा स्टेटेमेंट आना चाहिए कि वहां पर क्या हुआ है, कौन लोग मारे गये हैं और कितने मारे गये हैं।

SHRI G. M. BANATWALLA: Therefore, a full reply must come.

SHRI KANWAR LAL GUPTA: I am on a point of submission. I agree to what Shri Qureshi said. There should be judicial enquiry. We condemn it. I do not want to take sides. But we share the concern and I condemn it. I demand judicial enquiry. The Government should hold a judicial enquiry.

MR. SPEAKER: So far as Shri Banatwalla's point of order is concerned, a copy of the notice under rule 377 will be sent to the Minister. It is open to him to make a full and complete statement. I am not directing him.

(Interruptions)

SHRI G. M. BANATWALLA: He said he has no notice.

MR. SPEAKER: I am not directing him. (Interruptions)

13.28 hrs.

DEMANDS FOR GRANTS, 1978-79—
contd.

MINISTRY OF INFORMATION AND BROADCASTING—contd.

श्री उपसैन (देवरिया) : माननीय अध्यक्ष महोदय, मैं दो तीन बार बोलने के लिए खड़ा हुआ लेकिन बोल नहीं पाया। आप मेहरबानी करके मेरे समय का खयाल रखियेगा और जल्दी मत बिठाइयेगा।

माननीय मंत्री जी ने जो अनुदाब सदन के सामने रखा है उसका मैं समर्थन करने के लिए खड़ा हुआ हूं और साथ ही अपने कुछ सुझाव सदन के समक्ष रखना चाहता हूं। आकाशवाणी और दूरदर्शन पिछले शासन-काल में एक घराने के व्यक्तिगत स्वार्थों का पक्षपातपूर्ण प्रसार और प्रचार करते रहे। इस विभाग के उद्देश्य और कार्य-प्रणाली पर जितनी विश्वसनीयता और आकर्षण जनता

में होता चाहिए वह अभी नहीं हो रहा है। मैं माननीय मंत्री जी को इस बात के लिए विशेष धन्यवाद दूंगा कि जनता पार्टी के शासन काल में जनमानस में आकाशवाणी तथा दूरदर्शन के प्रसारण में विश्वसनीयता पैदा हुई है और एक आकर्षण पैदा हुआ है। इस सम्बन्ध में मैं वर्गीज समिति की रपट की तारीफ करता हूं। वर्गीज समिति ने अपने सुझाव में कहा है कि दोनों को मिलाकर आकाशवाणी और दूरदर्शन का स्वायत्तशासी निगम बनाने का सुझाव कोई नया नहीं है। 1948 में भी सदन में इस पर चर्चा उठी थी। 1966 में चंदा कमेटी बैठी थी। उसने भी इस बात की सफाई की थी कि आकाशवाणी और दूरदर्शन का एक स्वायत्तशासी निगम होना चाहिए। दुनिया के और भी बहुत से देश हैं जहां दो प्रकार की व्यवस्था है।

अमरीका, एशिया और लेटिन अमरीका के कुछ देशों में—व्यावसायिक आधार पर इसकी व्यवस्था की गई है। व्यक्तिगत आधार पर लोग अपने प्रचार और प्रसारण केन्द्र खोल सकते हैं, उनसे व्यावसायिक लाभ उठा सकते हैं। लेकिन कुछ ऐसे देश भी हैं, जैसे पश्चिम यूरोप के कुछ देश, जापान, आदि जहां स्वशासी निगम की व्यवस्था है। मैं समझता हूं कि माननीय मंत्री जी को वर्गीज कमेटी की रिपोर्ट को मान कर जल्द से जल्द स्वशासी निगम की स्थापना करनी चाहिये। इस सम्बन्ध में मैं आपकी रिपोर्ट के एक अंश को पढ़ना चाहता हूं, जिससे मैं इतिफाक करता हूं, इसमें आपने कहा है—

“वर्ष के दौरान मंत्रालय की गतिविधि की प्रमुख बात आपात-स्थिति के समय प्रैस पर जो प्रतिबन्ध लगाये गये थे, उनसे उपको मुक्त करना और प्रैस की स्वतंत्रता बहाल करना था। इसके साथ साथ सरकारी माध्यमों में निष्पक्षता बहाल की गई और उनको दलगत या व्यक्तिगत हितों के स्थान पर राष्ट्रीय नीतियों के प्रचार का साधन बनाया गया।”